

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXVII

Уређивачки одбор:

др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаџић, др Милка Ивић, др Павле Ивић,
др Радослав Кайиџић, Блаже Конески, др Тине Лоџар, др Александар Младеновић,
др Асим Пецо, др Милић Пешикан, др Живојин Ситанојчић, др Драго Ђујић

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

1981

KLAUS TROST, Untersuchungen zur Übersetzungstheorie und -praxis des späteren Kirchenslavischen, Die Abstrakta in der Hexaëmeronübersetzung des Zagreber Zbornik von 1469, Forum Slavicum 43, Wilhelm Fink Verlag, München 1978, 381 стр.

У својој књизи Клаус Трост обрађује категорију апстрактних именица у Шестодневнику Василија Великог у Загребачком зборнику, који је преписао Владислав Граматик 1469. године.

Основну проблематику, као и главне црте и начин обраде аутор је одредио у уводном излагању (Vorwort, стр. 10—12, Einleitung, стр. 13—22). Словенске апстрактне именице којима се преводила одређена грчка филозофско-теолошка терминологија у загребачком Шестодневнику углавном нису наслеђене из ранијег периода црквенословенске књижености. Да би се грчки предлогак превео у одговарајућем стилу, требало је створити терминологику лексику црквенословенских апстрактних речи. Црквенословенски преводи били су изложени све јачем утицају грчког језика, а нарочито у 14. и 15. веку. Главни циљ овог испитивања апстрактних именица је идентификација теорије и праксе преводјења црквенословенских текстова у 14. и 15. веку. Грчки оригинал Шестодневника аутор налази у издањима: Giet, St., Basile de Césarée, Homélie sur l'Héxaëméron, 2e édition, Paris 1698 и Migne, J. P., Caesareae Cappadociae Archiepiscopi, Opera omnia quae exstant, vel quae sub ejus nomine circumferuntur, Petit Montrouge 1857. Ради поређења, одређена област изражавања испитује се и у неким ранијим црквенословенским текстовима. Самој анализи преводјења Трост приступа на основу савремених сазнања о преводилаштву. Она му омогућују прилично конкретно и прецизно свођење резултата истраживања. По њему, разматрање праксе преводјења подразумева одређивање технике и стила првођења. Техника одређује цео процес преводјења и посматра се као динамична компонента праксе првођења. Стил се манифестује у нарочитим слојевима готовог превода и може се означити као статична компонента у преводјењу. Техника и стил повезују праксу са теоријом преводјења. Чување садржинског идентитета између два текста (текст са којег се преводи и текст на који се преводи) има пресудни значај за успелост превода. Под садржинским идентитетом подразумева се фактички идентитет и смисаони идентитет. Методе и начин технике преводјења, углавном, зависе од владајућих теоретских схватања у преводјењу. По овим схватањима главни

циљ превођења може бити постизање формалног изражајног идентитета, када се садржински идентитет потискује у други план, или пак остварење уједначеног изражајног и садржинског идентитета. Стил превођења одређују факултативне варијанте (говорни елементи и структуре). Оне се могу мењати, додавати и испустити у оквирима синонимичног изражавања у тексту, а да се садржина не мења.

Основна начела теорије превођења су у мањој или већој мери израз духовних и интелектуалних кретања одређене епохе. Ово се нарочито огледа у преводилачкој пракси словенског средњег века. Ова пракса се очигледно мењала у разним епохама. Стил превођења словенског средњег века само је у мањој мери био индивидуалног карактера, а у већем је обиму био одређен заједничким духовним и интелектуалним кретањима епохе. У том смислу превод загребачког Шестодневника носилац је основних начела технике превођења 14. и 15. века. Да би се указало на разлике у техници превођења по епохама, апстрактне именице у загребачком Шестодневнику упоређују се са истим именицама (или синонимичним изражајним средствима) у Шестодневу Јована Егзарха, као и са одговарајућим материјалима из најранијих црквенословенских превода (класични старословенски текстови).

У првој глави (*Die geistes- und übersetzungsgeschichtliche Einordnung der Hexaameronübersetzung im Zagreber Zbornik von 1479*, стр. 23—74) дају се основни подаци о Загребачком зборнику Владислава Граматика. Садржина и језик овог зборника потврђују да је у њему заступљен текст са типичним обележјима црквенословенске преводилачке књижевности 14. и 15. века. Ова обележја су карактеристична за Јефтимљеву трновску школу. Принципи технике превођења у Загребачком зборнику само се донекле слажу са принципима у ранијим преводилачким текстовима. Неке разлике су само квантитативног карактера. У превођењу речи и синтаксе аутор разликује еквиваленте, којима се преводи оригинал уз чување сопствених језичких особина, и калкове, којима се копира оригинал уз мање или веће негирање сопствених језичких особина (редослед речи, квантитативни идентитет семантичких и функционалних јединица). У превођењу најранијих црквенословенских текстова осећа се извесно колебање у погледу употребе еквивалената и калкова. У Шестодневу Јована Егзарха ово колебање је још јаче и појављују се факултативне варијанте, а понекад се губи садржински идентитет са грчким оригиналом. У техници превођења Загребачког зборника такође има ових колебања. Међутим, доследно је примењен принцип чувања садржинског идентитета, па и формалног идентитета са оригиналом, а то омогућује да се преузме и његова реторичка структура. Оваква имитација грчког предлошка у оригиналним и преведеним црквенословенским текстовима створила је специјални начин језичког и књижевног изражавања у *илејенију словес*. Словоплетеније је резултат дужег духовног и интелектуалног, као и књижевноисторијског развоја, који је свој врхунац достигао крајем 14. века. У духовном и интелектуалном развоју нарочито су значајни античка традиција и исихастички покрет који су допринели, између осталог, јачању утицаја грчког језика на црк-

венословенске текстове. Ипак, аутохтоност словенског језичког система очувана је у многим областима изражавања (нпр. чување аутохтоних особина словенског глаголског система). С друге стране, узорак грчког оригинала, при преводу, активирао је једну продуктивну адаптациону способност у словенском језичком систему.

У другој глави (*Die Abstrakta in der Zagreber Hexaameronübersetzung*, стр. 75—295) дефинишу се и анализирају апстрактне именице у загребачком Шестодневнику и у неким ранијим већ набројаним споменицима, указује се на промене у теорији и пракси преводу на основу упоређених материјала. Истраживање обухвата старије словенске апстрактне именице, као и апстрактне именице које су изведене од глагола, придева и именица. Иако суфикси имају одређену улогу у класификацији апстрактних именица, основни критеријум њиховог дефинисања и поделе је семантички. Значајно је за анализу и класификацију творбених типова апстрактних именица у коликој мери оне зависе од грчког предлошка. Тако се издвајају речи чија је творба независна од оригинала, речи чија творба на разне начине зависи од оригинала и стране речи (грецизми). Нарочито детаљно и прецизно су разрађене формално-семантичке категорије речи, чија творба зависи од грчког оригинала. Именице су на основу продуктивности суфикса подељене на следеће групе: 1. апстрактне именице са непродуктивним суфиксима (суфикси *-ъ -jъ -ajъ -vъ -kъ -slъ -mъ -nъ -sz -otъ -chъ -ъsъ -lo -slo -to -a -ja -oba -va -tva -ъda -na -ra -ъ -slъ -êlъ -nъ -znъ -snъ -tъ -û- -en- -es- -men-*, 2. апстрактне именице са мање или средње продуктивним суфиксима (суфикси *-ъba, -ina -ota -eta -ynji/-ynja- -ica -ostъ*, 3. апстрактне именица са продуктивним суфиксима (суфикси *-ije -nije -tije -ъstvo -ъstviје*). Поред опширне формалне и семантичке анализе ових група, аутор даје квантитативне податке о појединим категоријама у групама, као и о степену формалне и семантичке зависности словенских именица од грчког оригинала. Ова зависност је најјаче изражена у последњој групи апстрактних именица. На основу паралелних испитивања аутор констатује да се у загребачком Шестодневнику доследно спроводи принцип чувања не само садржинског идентитета, већ и формална квантитативна и позициона корелација са грчким оригиналом. У Шестодневу Јована Егзарха чува се садржински идентитет, али се формалне корелације не остварују доследно и појављују се разна одступања. Јављање грецизама у оба споменика је минимално (свега три) и показује да је у оба споменика исте садржине постојала тенденција да се садржинска компонента грчке речи изрази на словенском, сопственим језичким средствима. У овој тенденцији загребачки Шестодневник показује већу сигурност и самосталност.

На крају аутор закључује (*Schluss*, стр. 295) да је на основу испитивања апстрактних именица у Шестодневнику Владислава Граматика за теорију и праксу преводу у 14. и 15. веку карактеристично следеће: чување садржинског и формалног идентитета, ограничавање ланца примена семантичких калкова, честа употреба калкова, постављање квантитативног корелационог и позиционог идентитета у парфрастичном преводу вишечланих израза, избегавање слободног па-

рафразирања и употребе грецизама, као и тенденција ка остварењу грчко-словенске корелације 1 : 1.

После закључка наводи се богата литература (266 библиографских јединица) и скраћенице (*Literatur- und Abkürzungsverzeichnis*, стр. 296—314). На крају књиге се налази словенско-грчки и грчко-словенски регистар испитаних апстрактних именица и конкорданца места у словенском и грчком тексту (*Anhang*, стр. 315—381).

Примењујући резултате савремених истраживања у области теорије превођења, аутор је успешно и на нов начин анализирао и описао прилично непознату црквенословенску теорију и праксу превођења у 14. и 15. веку. За разлику од досадашњих испитивања црквенословенске преводилачке делатности, где је основни критеријум анализе био махом формални, у овом раду, поред формалног, уведен је семантички критеријум као најважнији за анализу и класификацију. Комбиновани семантичко-формални критеријум пружа аутору изванредну могућност да се уоче и измере и најсуптилнији односи, т.ј. да се идентификују разни степенни слагања између оригинала и превода апстрактних именица које се испитују. Поред детаљне филолошке и лингвистичке анализе, а и у вези са њом, одређена област језичког изражавања посматра се и објашњава у ширим културноисторијским оквирима. Најзад, рад даје добру инспирацију и методолошку подлогу за даља испитивања и поређења технике превођења у многобројним црквенословенским преводима разних времена.

Београд

Димитрије Стефановић